

บทที่ ๔

วิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการทำบุญในสังคมไทย

วิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการทำบุญในสังคมไทยในบทนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษาไว้เป็น ๖ ข้อ ดังนี้ คือ (๑) ความหมายของพฤติกรรมกรรมการทำบุญในสังคม (๒) ความหมายของความเชื่อ (๓) ความหมายของ คำว่า สังคมไทย (๔) ศรัทธา ๔ ประการของชาวพุทธ (๕) พฤติกรรมการทำบุญในสังคมไทย ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะพฤติกรรมกรรมการทำบุญของคนไทยเป็น ๑. บุญแท้ ๒. บุญเทียม ๓. บุญก้ำจัดกิเลส ซึ่งมีรายละเอียดของเนื้อหาทั้งหมด ดังนี้

๔.๑ ความหมายของพฤติกรรมกรรมการทำบุญในสังคมไทย

คำว่า พฤติกรรมการทำบุญในสังคมไทย หมายถึง ความเชื่อความศรัทธาต่อการการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา ของคนในสังคมไทย โดยสะท้อนผลแห่งวิถีการทำบุญประเภททาน ศีล ภาวนา ออกมาในรูปแบบตามที่ตนเองเข้าใจ

๔.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของ เทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่นฝนตก พายุร้อน พายุหนาว แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัย ต่างๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเองบางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดีและเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้ ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็มีความเชื่อมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ โสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหล่านี้ เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะ พิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผีคนาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา

พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ ๒ นัยด้วยกันคือ

๑. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งได้ว่าเป็นความจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารถะสำคัญแล้วเป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะท้อนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วย ความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคลซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐาน สำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น

ความเชื่อ อาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเด็ดฉันทจากการนึกรู้เอาเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจไขว่ไขว่ได้เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกวิถิตการก็ได้ คนเราอาจจะกระทำการอย่างแข็งขันจริงจัง หรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่ากับที่ทำด้วยความเชื่อที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม การทำที่ใช้สติปัญญาใดๆ ก็ตาม ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอ แต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อและตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องพื้นฐานความเชื่อนั้นได้

๒. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่า เป็นจริงโดยที่ยังมิได้พิสูจน์ได้โดยวิธีการของวิทยาศาสตร์

จากคำจำกัดความต่างๆ ข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม^๑

๔.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อในธรรมชาติความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์คือความเชื่อในธรรมชาติเพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมนานในโลก สิ่งแรกที่มีมนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่ง

^๑th.wikipedia.org/wiki , สืบค้นเมื่อ วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

อื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ฟ้าร้องฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้นการนับถือธรรมชาตินับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒. ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาวิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พายุฟ้าผ่า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้นเรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณ เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้อาจเป็นท้าวพระยาประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

๒.๑ เริ่มจากธรรมชาติ แต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งสถิตอยู่

๒.๒ เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่างอาจบันดาลความดีความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

๒.๓ เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต

๓. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดาบิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของพวกเขา ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

๔. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรจะมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่างกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บาง

พวกเขื่อว่าฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเขื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

๔.๑.๓ ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ

ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ ที่สำคัญที่อยู่ ๔ ประการคือ

๑. มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้ เพราะหากขาดความเชื่อเสียแล้วมนุษย์จะไม่เข้าใจตนเอง และไม่เข้าใจโลกหรือสภาพสิ่งแวดล้อมได้ ถ้าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ตัวอย่าง หากไม่รู้ว่าตนเป็นใครชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ก็จะไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม หรืออาจถูกภัยอันตรายจากสภาพแวดล้อมได้ การเข้าใจหรือมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้จึงทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

๒. ชีวิตมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่เห็นได้ พิสูจน์ได้ เข้าใจได้ หากมนุษย์ไม่มีความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เป็นฐานไว้บ้างแล้ว มนุษย์ก็จะไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดาเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความรักความซิง ความดีความชั่วก็วัดไม่ได้ มนุษย์จะต้องอาศัยความเชื่อหรือสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นทุน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเพื่อเสริมต่อจากสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง

๓. ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมนุษย์เชื่อว่าเครื่องบินสามารถบินในอากาศได้ มนุษย์สามารถควบคุมเครื่องบินให้ถลาขึ้นสู่อากาศได้ มนุษย์เชื่อว่าตนมีกำลังกายดีก็จะมี ความมั่นใจในการต่อสู้ เพราะเชื่อว่าสัมมาอาชีวะเป็นการทำได้แม้ยากลำบากก็มีกำลังใจฝ่าฟันทำ เป็นต้น

๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสบายใจ เช่น เชื่อในเจตนาของพระเจ้าที่จะทดลองความอดทนทุกข์ยาก จึงทำให้เจ็บปวดไม่หายหรือทำความพยายามแล้วไม่สำเร็จ คนไข้เชื่อความสามารถของหมอ จึงยอมให้ผ่าตัด

๔.๑.๔ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย แต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่สามารถแบ่งย่อย ออกไปได้ดังนี้

๑.๑ ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรก ๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตกฟ้าร้องก็กลัวบางที่เกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษเพราะพระเจ้าท่านพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้งก็ว่าพระเจ้าลงโทษจึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนไม่ให้ท่านลงโทษ

๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพ ก็หาหยูกยาอันเป็นสมุนไพรมารักษาหายบ้างไม่หายบ้าง เพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกรกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา

๑.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผืน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางทิศใดจึงจะดีส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ผืนตามแม่น้ำบาง ทางสี่แพร่งบ้าง

๑.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบทอดกันมาเช่น บอกว่าคนที่หน้ากรือ คอสั้น ห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีก๊ขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี

๑.๕ ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ

๑.๖ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดการเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติเช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพดจะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่างๆ เวลาต้นไม้มีดอกข้อห้ามซึ่งจะทำให้ผลเน่า

๑.๗ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์

๑.๘ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมาอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ หรือตัดกรรมจะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อก็จะนอนคลุมโปงทำเป็นที่ว่าเมาจะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี

๑.๙ ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าการทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดีมีความหวังในชีวิต

๑.๑๐ ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดีเลขร้าย วันดีวันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์เช่น ชาวตะวันตก เชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดีทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจันทรุปราคา ตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition)

ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้^๒

๔.๒ ความหมายของคำว่า สังคมไทย

สังคมไทย หมายถึง คนทุกกลุ่มที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันโดยมีวัฒนธรรมไทย เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต สังคมไทย ไม่ได้เน้นเฉพาะชนเชื้อชาติไทยเท่านั้น แต่รวมถึงชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ซึ่งอาจมีเชื้อชาติศาสนาและวัฒนธรรมบางอย่างแตกต่างกัน แต่ทุกกลุ่มยึดถือวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

๔.๒.๑ ลักษณะของสังคมไทย

๑. ยึดถือพระมหากษัตริย์และนับถือศาสนาพุทธ
๒. ไม่มีระเบียบกฎหมายเกณฑ์การบังคับแบบตายตัว
๓. เป็นสังคมเกษตรกรรมประชากรมีชีวิตรอยู่อย่างง่าย ๆ
๔. ส่วนใหญ่ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นหลัก
๕. มีความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน
๖. โครงสร้างของชนชั้นยึดสถานภาพทรัพย์สินสมบัติอำนาจเกียรติยศคุณงามความดีเป็นเกณฑ์การแบ่งชนชั้น

๔.๒.๒ ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดลักษณะของสังคมไทย

๑. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรทางธรรมชาติ พืชพรรณธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินี้ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาตั้งแต่อดีตมีขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างที่เกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือน ประเพณีแห่นางแมว เป็นต้น

^๒ www.udru.ac.th , สืบค้นเมื่อ วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

๒. สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ ศิลปะ ภาษา และวรรณคดีความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมทางสังคม อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังรับเทคโนโลยีสมัยใหม่จากสังคมตะวันตก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสังคมไทยไปจากอดีต

๓. สิ่งแวดล้อมทางสังคม หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เช่น ความเป็นไมตรีช่วยเหลือเกื้อกูลต่อการให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ การมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอย่างใกล้ชิดสนิทสนม เป็นต้น สิ่งแวดล้อมทางสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปและเนื่องจากการที่ได้ติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ โดยเฉพาะอิทธิพลจากสังคมตะวันตกทำให้สิ่งแวดล้อมได้ขยายกว้างไปกว่าเดิมและมีผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตของสังคมไทยปัจจุบัน^๓

๔.๓ ศรัทธา ๔ ประการของชาวพุทธ

คำว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อนี้ที่จะไม่จัดว่าเป็นความมกมายจะต้องเป็นความเชื่อที่จะต้องไปประกอบไปด้วยปัญญา คือ มีสติพิจารณาไตร่ตรอง ว่าสิ่งใดจริงสิ่งใดเท็จ สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรจะเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ซึ่งจะไม่เหมือนศรัทธาในศาสนาอื่น ที่เชื่อในพระเจ้าของเขา แต่ในศาสนาพุทธ สอนให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ การเชื่อในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่อย่างเดียวกับที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาจริง ๆ มีการตรัสรู้จริง เป็นบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ประเสริฐจริง น่ายกย่องบูชาจริง คำสอนของพระองค์ประเสริฐจริง เชื่อเด็ดขาดอย่างนี้ เหมือนกับที่เราเชื่อว่ายาพิษนั้นกินเข้าไปแล้วต้องตายจริงนั่นเอง เชื่อว่าเชื่อต่อองค์พระพุทธเจ้า ในสิ่งที่พระองค์ตรัสไว้ว่าไม่มีผิดเพี้ยน

แต่ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อมั่น คือไม่ใช่เชื่ออย่างไม่ต้องหาเหตุผลอย่างในศาสนาเทวนิยม ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะต้องประกอบไปด้วย ปัญญาเป็นตัวกำกับเสมอ ดังนั้น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งออกได้เป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑) กัมมสัทธา คือ เชื่อว่ากรรมมีจริง ชาวพุทธเชื่อในเรื่องกรรม ไม่เชื่อในการไหว้ต้นไม้ว่า จะได้บุญ ไม่เชื่อพระเจ้า ไม่เชื่อในอำนาจดวงดาว ไม่เชื่ออำนาจสิ่งภายนอกว่าจะมาดลบันดาลชีวิตของเราให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้ แต่เชื่อว่าเราจะเสื่อม จะเจริญ จะสุข จะทุกข์ ขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำของเราเองทั้งสิ้น ขาดิสกุลไม่สำคัญ สำคัญที่ตัวของตนเอง ดังที่พุทธองค์ตรัสว่า

น ขจจา วสโล โหติ น ขจจา โหติ พราหมโณ
กมมฺนา วสโล โหติ กมมฺนา โหติ พราหมโณ.

^๓ www.mwit.ac.th, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

“บุคคลจะเป็นคนเสื่อมเพราะชาติกำเนิดก็ไม่ใช่ จะเป็นคนเจริญรุ่งเรือง เพราะชาติกำเนิดก็ไม่ใช่ แต่บุคคลจะเป็นคนเสื่อมเพราะกรรมคือการกระทำของตนเอง จะเป็นคนเจริญก็เพราะกรรมคือการกระทำของตนเอง”^๔

พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่ออย่างนี้ คือให้เชื่อในกรรม ไม่เชื่อในอำนาจอย่างอื่น เชื่อว่าเรา จะรวยหรือจน เราจะเป็นคนทำอะไร บางคนบอกว่าไม่ใช่ แล้วแต่พระเจ้าต่างหาก เช่น หากพระเจ้าให้เรา รวย เราก็จะรวยหากพระเจ้าให้เราจนเราก็ต้องจน แต่พระพุทธศาสนาไม่เชื่ออย่างนั้นชาวพุทธ เชื่อว่าเราเองที่เป็นตัวบันดาลและลิขิตตัวเองเป็นกรรมลิขิตไม่เชื่อพระพรหมลิขิตเชื่ออย่างนี้ชื่อว่าเชื่อ กรรม

๒) วิปากสัทธา คือ เชื่อผลของกรรม เชื่อว่า ใครทำดีต้องได้ดี ใครทำชั่วก็ต้องได้ชั่ว ไม่มี เป็นอื่น เป็นเพียงแต่ว่าใครจะได้รับผลก่อนหลังเท่านั้น วันเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม เหมือน คนหว่านพืชชนิดใดย่อมได้รับผลชนิดนั้น จะผิดเป็นอื่นไปไม่ได้ แต่บางคนยังสงสัยว่า ทำไมบางคนทำ ชั่วยังไม่ได้รับผลชั่วเลย แต่กลับจะรวย กลับดี บางคนทำดี ยิ่งเดือดร้อนลำบาก ก็สงสัยว่าผลของกรรม ดีคงจะไม่มีจริง กฎของธรรมชาติไม่มีจริง เลยเกิดความสงสัยในผลของกรรม ดังนั้น ถ้าใครยังสงสัยอยู่ อย่างนี้ก็แสดงว่า ไม่มีความศรัทธา

เราต้องเชื่ออย่างเด็ดขาดเลยว่า ไม่ว่าใครทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว พยายามสังเกตดู ไม่เกิน ๓๐ ปี ใครทำกรรมอะไรไว้อย่างนั้นแน่นอนต้องให้เวลา ๓๐ ปี แต่บางที่ไม่ถึง ๓๐ ปี บางครั้ง เพียงวันเดียวก็อาจได้รับผล บางคนนานหน่อยเพราะกรรมดีบางอย่างขวางเอาไว้ คือบางคนทำความชั่ว แต่กรรมดีที่เขาเคยทำมาขวางไว้กรรมชั่วจึงให้ผลช้าไปแม้ในด้านการทำกรรมดีก็เช่นเดียวกัน แต่ กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม

๓) กัมมสกตาสัทธา คือ เชื่อว่ามนุษย์และสัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าผลที่เรา ได้รับเป็นผลแห่งการกระทำของเราเอง ซึ่งอาจจะเป็กรรมที่ทำในปัจจุบันหรืออดีตชาติ เช่น ภรรยา มาทำกรรมฐานเพื่อให้มีจิตใจสงบ จะให้สามีมีจิตใจสงบด้วยย่อมไม่ได้ หรือสามีมาทำกรรมฐานเพื่อให้ จิตใจสงบจะให้ภรรยามีจิตใจที่สงบด้วยย่อมไม่ได้ เว้นแต่เขาจะได้อนุโมทนาหรือส่งเงินมาช่วย หรือว่า พลอยยินดีที่ภรรยาหรือลูกหลานมาปฏิบัติก็ได้รับผลบุญในส่วนนั้น แต่จะให้ได้มากเหมือนคนที่มา ปฏิบัติเองไม่ได้ กรรมดีกรรมชั่วก็เหมือนกัน เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำให้บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ไม่ได้ พระพุทธศาสนาทรงย้ำว่าการกระทำของตัวเราเองมากที่สุด

๔) ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ จจริง เป็นผู้ประกอบด้วยพระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ^๕

^๔ พ.ส. (ไทย) ๒๕/๓๐๖/ ๓๕๒.

^๕ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), สมานิกาวนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ , ๒๕๔๗) , หน้า ๑๔๗ - ๑๕๐.

๔.๔ พฤติกรรมการทำบุญในสังคมไทย

การทำบุญสร้างบารมีในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๓ วิธีด้วยกันเท่านั้น คือ บุญแท้ เป็นการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา บุญเทียม เป็นการทำบุญที่ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ชาวพุทธได้หลงมกมาย ว่านี่เป็นบุญเป็นสิ่งที่กระทำแล้วได้กุศล และบุญก้ำจืดกิเลส เป็นการทำบุญเพื่อชำระ ความโลภะ ความโกรธ ความหลง ในใจของตน ดังรายละเอียดดังนี้

๔.๔.๑ บุญแท้

บุญแท้ในพระพุทธศาสนา คือ การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาและตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นบุญในพระพุทธศาสนาที่จัดได้ว่าเป็นบุญแท้นั้นมีเพียง ๓ ประการเท่านั้น หรือเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ ๓ นั่นเองคือ การทำบุญโดยการให้ทาน การทำบุญโดยการรักษาศีล และการทำบุญโดยการบำเพ็ญภาวนา ซึ่งการทำบุญด้วยวิธีการเจริญภาวนาได้ชื่อว่าเป็นบุญชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา แม้บุญกิริยาวัตถุจะมีถึง ๑๐ ประการแต่เมื่อย่อลงจัดเป็นหมวดหมู่ก็สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้เพียง ๓ หมวดหมู่นั้น คือ บุญหมวดการให้ทาน บุญหมวดการรักษาศีล บุญหมวดการบำเพ็ญภาวนา คือ

(๑) บุญหมวดการให้ทาน ได้แก่ ทานมัย บุญที่เกิดจากการให้ทาน ปัตติทานมัย บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น ธรรมเทศนามัย บุญเกิดจากการแสดงธรรม เวทย์วัจจมัย บุญเกิดจากการชวนช่วยช่วยเหลืองานสาธารณะประโยชน์ส่วนรวม

(๒) บุญหมวดการรักษาศีล ได้แก่ สีลมัย บุญเกิดจากการรักษาศีล อปายนมัย บุญเกิดจากการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อใหญ่

(๓) บุญหมวดการบำเพ็ญภาวนา ได้แก่ ภาวนามัย บุญเกิดจากการเจริญภาวนา ธรรมสมาธิมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม ปัตตานุโมทนามัย บุญเกิดจากการอนุโมทนาบุญที่คนอื่นทำ ทิฏฐุกรรม บุญเกิดจากการทำความเห็นให้ถูกต้อง^๒

การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนามีเพียง ๑๐ ประการนี้เท่านั้น ย่อลงแล้วเหลือ ๓ ประการ คือ บุญจากการให้ทาน บุญจากการรักษาศีล และบุญจากการเจริญภาวนา บุญทั้ง ๓ ประการนี้จัดเป็นบุญแท้ตามหลักพระพุทธศาสนา ตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ การกระทำใดก็ตามที่นอกเหนือไปจากบุญทั้ง ๓ ประการนี้ ไม่จัดว่าเป็นบุญแท้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น การไปนั่งกราบไหว้พระอาทิตย์ ไหว้พระจันทร์ หรือปลีกกล้วยออกปลีกกลางร่าตั้นกล้วย ก็หลงพากันไปกราบไหว้

^๒พระสมชาย ฐานวุฑโฒ , มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท , พิมพ์ครั้งที่ ๑ , (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสตร์สากล ในอุปถัมภ์สมเด็จพระพุฒาจารย์วชิร , ๒๕๓๙) , หน้า ๔๗.

หรือการกระทำใดๆก็ตามที่ไม่เกี่ยวกับ บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการนี้ ไม่จัดว่าเป็นบุญแท้ใน พระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๑) ทานมัย บุญที่เกิดจากการให้ทาน

การให้ทาน ได้แก่ การสละทรัพย์สินของสมบัติของตน ที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่น โดยมุ่งหวังจะเจือ จุนให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุขด้วยเมตตาจิตของตน ทานที่ได้ทำไปนั้นจะทำให้ผู้ทำทานได้ บุญมากหรือน้อยเพียงใด ย่อมสุดแล้วแต่องค์ประกอบ ๓ ประการ ถ้าประกอบหรือถึงพร้อมด้วย องค์ประกอบ ๓ ประการ ต่อไปนี้แล้วทานนั้นย่อมมีผลมาก ได้บุญบารมีมาก คือ

องค์ประกอบข้อที่ ๑ วัตถุทานที่ให้ต้องบริสุทธิ์

วัตถุทานที่ให้ ได้แก่ สิ่งของทรัพย์สินสมบัติที่ตนได้สละให้เป็นทานนั้นเองจะต้องเป็นของที่ บริสุทธิ์ที่จะเป็นของบริสุทธิ์ได้จะต้องเป็นสิ่งของที่ตนได้แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ในการประกอบ อาชีพไม่ใช่ของที่ได้มาเพราะการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง ปล้น ทรัพย์ ชิงทรัพย์ เขามา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีหัวหน้าสำนักงานโลมชื่อว่า ยายแพ่ง ยายแพ่งได้เรียกเก็บเงินจาก หลวงโสภณ ในสำนักของตนจากอัตราที่ได้มาครั้งหนึ่ง ๒๕ สตางค์ แก่จะชักเอาไว้ ๕ สตางค์ สะสม เอาไว้เช่นนี้จนได้ประมาณ ๒,๐๐๐ บาท แล้วจึงจัดสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งด้วยเงินนั้นทั้งหมด เมื่อสร้างวัด เสร็จแล้วยายแพ่งก็ปลื้มปิติ นำไปนมัสการถามหลวงพ่อโตวัดระฆังโฆสิตารามว่า การที่แกสร้างวัดทั้ง วัดด้วยเงินของแกทั้งหมดจะได้บุญบารมีอย่างไร หลวงพ่อโตตอบว่า ได้แก่ ๑ สลึง แกก็เสียใจ เหตุที่ ได้บุญน้อยก็เพราะทรัพย์อันเป็นวัตถุทานที่ตนนำมาสร้างวัดอันเป็นวิหารทานนั้น เป็นของที่แสวงหา ได้มาโดยไม่บริสุทธิ์ เพราะเบียดเบียนมาจากเจ้าของที่ไม่เต็มใจจะให้ ฉะนั้นบรรดาพ่อค้าแม่ขาย ทั้งหลายที่ซื้อของถูกๆ แต่ขายแพงๆ จนเกินส่วนที่ควรจะได้ ผลกำไรที่ได้มาเพราะความโลภจัดจนเกิน ส่วนนั้น ย่อมเป็นสิ่งของที่ไม่บริสุทธิ์เช่นเดียวกัน

วัตถุทานที่บริสุทธิ์เพราะการแสวงหาได้มาโดยชอบธรรมดังกล่าว ไม่ได้จำกัดว่าจะต้อง เป็นของดีหรือเลว ไม่จำกัดว่าเป็นของมากหรือน้อย น้อยค่าหรือมีค่ามาก จะมีเป็นของดี เลว ประณีต มากหรือน้อยไม่สำคัญ ความสำคัญขึ้นอยู่กับเจตนาในการให้ทานนั้นตามกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธา ที่ตนมีอยู่

องค์ประกอบข้อที่ ๒ เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ์

การให้ทานนั้น โดยจุดมุ่งหมายที่แท้จริงแล้วก็เพื่อเป็นการขจัดความโลภขจัดความตระหนี่ เหนียวแน่น ความหวงแหนหลงใหลในทรัพย์สินสมบัติของตน อันเป็นกิเลสหายาบ คือ “ โลภกิเลส ” และ เพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขด้วยเมตตาธรรมของตนอันเป็นบันไดก้าวแรกในการเจริญ เมตตา พรหมวิหารธรรมในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้น ถ้าได้ให้ทานด้วยเจตนาดังกล่าวแล้วเรียกว่า

เจตนาในการให้ทานที่บริสุทธิ์ แต่เจตนาที่ว่าบริสุทธิ์นั้น ถ้าจะบริสุทธิ์จริงจะต้องสมบูรณ์พร้อมกัน ๓ ระยะ คือ

(๑) ระยะก่อนให้ทาน ก่อนที่จะให้ทานก็มีจิตปีติยินดีร่าเริงเบิกบานใจที่จะให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขเพราะทรัพย์ของตน

(๒) ระยะที่กำลังให้ทาน ระยะที่กำลังให้ทานนี้ ก็ทำด้วยจิตที่ปีติยินดีมีใจเบิกบานในทานที่ตนกำลังให้กับผู้อื่น

(๓) ระยะหลังจากที่ได้ให้ทานไปแล้วครั้นเมื่อได้ให้ทานไปแล้วเสร็จ หลังจากนั้นก็ดี นานมาแล้วก็ดี เมื่อหวนนึกถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใด ก็มีจิตปีติยินดีเบิกบานในผลแห่งทานที่ตนได้ทำทุกครั้ง

องค์ประกอบข้อที่ ๓ เนื่อนาบุญหรือบุคคลผู้รับทานต้องบริสุทธิ์

คำว่า “ เนื่อนาบุญ ” ในที่นี้ได้แก่บุคคลผู้รับการให้ทานของผู้ทำทานนั่นเอง นับว่าเป็นองค์ประกอบข้อที่สำคัญที่สุด แม้ว่าจะองค์ประกอบในการทำทาน ข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ จะงามบริสุทธิ์ครบถ้วนดีแล้ว กล่าวคือวัตถุที่ทำทานนั้นเป็นของที่แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ เจตนาในการทำทานก็งามบริสุทธิ์พร้อมทั้ง ๓ ระยะ แต่ตัวผู้รับทานเป็นคนไม่ดี เป็นผู้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีล ไม่ใช่ผู้ที่เปื้อนเนื่อนาบุญที่บริสุทธิ์ เป็นเนื่อนาบุญที่ไม่ดี ทานที่ทำไปนั้นก็ไม่ผลิดอกออกผล เปรียบเหมือนกับการหว่านเมล็ดข้าวลงในพินนา ๑ กำมือ แม้เมล็ดข้าวนั้นจะเป็นเมล็ดข้าวพันธุ์ดีที่พร้อมจะงอกงาม หมายถึง วัตถุทานที่บริสุทธิ์ และผู้หว่าน คือ เกษตรกรก็มีเจตนาจะหว่านเพื่อทำนาให้เกิดผลผลิตเป็นอาชีวะ หมายถึง เจตนาในการทานที่บริสุทธิ์ แต่หากที่นานั้นเป็นที่นาที่ไม่สม่ำเสมอ เป็นที่นาบุญที่ดินไม่ดี หรือมีความแห้งแล้งน้ำไม่เพียงพอ เมล็ดข้าวที่หว่านลงไปก็งอกเงยไม่เสมอกัน โดยเมล็ดที่ไปตกในที่ที่เป็นดินดีปุ๋ยดี มีน้ำอุดมสมบูรณ์ดีก็จะงอกเงยมีผลผลิตที่สมบูรณ์ ส่วนเมล็ดที่ไปตกบนพื้นที่แห้งแล้ง มีกรวดกับทรายและขาดน้ำก็จะเหี่ยวแห้ง ไม่ผลิดอกออกผลเลยการทำบุญกับเนื่อนาบุญหรือบุคคลผู้รับที่บริสุทธิ์นั้นก็ย่อมที่จะได้รับผลบุญมาก กว่าการทำงานบุญกับเนื่อนาบุญหรือบุคคลที่ไม่บริสุทธิ์ไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า

๑. การทำบุญกับมนุษย์ย่อมจะได้บุญมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่ามีคุณต่อโลกมากกว่าสัตว์ และการทำบุญกับมนุษย์ผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ มีศีล ๕ ยึดถือ เป็นเครื่องประคองตนก็ย่อมที่จะได้บุญมากกว่าการทำบุญกับมนุษย์ผู้ไม่มีศีลเป็นเครื่องประคองตน เพราะมนุษย์ผู้มีศีล ๕ เป็นเครื่องประคองตนย่อมทำคุณประโยชน์ต่อโลกได้มากกว่ามนุษย์ผู้ทุศีล เป็นผู้ที่ไม่ทำความเดือดร้อนทุกข์ใจ ทุกข์กาย หรือเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์

๒. การทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์ผู้ถือครองศีล ๒๗๗ ข้อย่อมได้บุญมากกว่าการทำบุญกับมนุษย์ผู้ถือศีล ๕ เพราะพระภิกษุสงฆ์เป็นตั้งมั่นอยู่ในศีลไม่ต่างพร้อย เป็นผู้ถือครองศีลมากกว่า เป็นผู้ที่ทำคุณให้กับโลกมากกว่ามนุษย์ผู้ถือศีล ๕ ข้อ

๓. การทำบุญกับพระพุทธเจ้าย่อมได้บุญมากกว่าการทำบุญกับพระปัจเจกพุทธเจ้า การทำบุญกับพระปัจเจกพุทธเจ้าย่อมได้บุญมากกว่าการทำบุญกับพระอรหันต์ การทำบุญพระอรหันต์ก็ย่อมจะได้บุญมากกว่าการทำบุญกับพระอนาคามี การทำบุญกับพระอนาคามีก็ย่อมจะได้บุญมากกว่าการทำบุญกับพระสกทาคามี และการทำบุญกับพระสกทาคามีก็ย่อมจะได้รับผลบุญมากกว่าการทำบุญกับพระโสดาบัน

๔. การทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์ผู้บวชมานานก็ยังได้บุญน้อยกว่าการทำบุญกับพระอริยบุคคลทั้ง ๔ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ทั้งนี้ก็เพราะพระอริยบุคคลทั้ง ๔ ท่านนี้เป็นบุคคลผู้ทำคุณทำประโยชน์ให้กับโลกมากกว่าเป็นบุคคลผู้กำจัดกิเลสสังโยชน์ได้หมดแล้วโดยเฉพาะพระอรหันต์ ส่วนพระอริยบุคคลชั้นอื่นท่านก็ป้องกันตนไม่ให้สู่อบายภูมิหลังความตาย คือท่านละความชั่วทั้งปวงที่จะนำพาท่านไปสู่ภพอบายภูมิ

ฉะนั้นการจะพิจารณาว่าทำบุญกับเนื่อนาบุญหรือบุคคลประเภทไหนที่ทำแล้วจะทำให้ได้รับผลบุญมากที่สุดนั้น ให้พิจารณาที่ศักดิ์และศีลที่บุคคลผู้นั้นถือครองไว้เป็นเครื่องประคองตน เพราะถ้าศักดิ์สูงศีลมาก บุคคลนั้นเป็นผู้ที่ทำคุณทำประโยชน์แก่โลกมาก การทำบุญด้วยก็ย่อมได้รับผลบุญมากกว่าผู้ที่มีศักดิ์น้อยศีลน้อย อย่างนี้เป็นต้น

๒) สิลมัย บุญที่เกิดจากการรักษาศีล

การทำบุญที่เกิดจากการรักษาศีลนั้นได้ชื่อว่าเป็นการทำบุญอย่างหยาบ การทำบุญด้วยวิธีการให้ทานเป็นการทำบุญอย่างต่ำ ส่วนการทำบุญด้วยวิธีการเจริญภาวนานั้น เป็นการทำบุญอย่างละเอียดหรืออย่างสูง ซึ่งการทำบุญด้วยวิธีการรักษาศีลมีอานิสงส์มากกว่าการทำทานมากแต่การทำบุญด้วยวิธีการรักษาศีลก็ได้รับอานิสงส์ผลแห่งบุญน้อยกว่าการเจริญภาวนามาก

ศีลในพระพุทธศาสนา คือ ข้อบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมาเพื่อให้พระสาวกและพุทธศาสนิกชนยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องประคองตนไม่ให้ตนเองไปกระทำการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ศีลที่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องประคองตนนั้นหลักมีอยู่เพียง ๔ ประเภท ดังนี้ คือ

ศีล ๕ เป็นเครื่องประคองตนฆราวาสผู้ครองเรือน

ศีล ๘ เป็นเครื่องประคองตนของผู้บวชชีพรหมณ์

ศีล ๑๐ เป็นเครื่องประคองตนของสามเณรในพระพุทธศาสนา

ศีล ๒๒๗ เป็นเครื่องประคองตนพระภิกษุสงฆ์ผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา

การรักษาศีลที่ได้ชื่อว่าเป็นบุญในพระพุทธศาสนา ก็เนื่องด้วย ศีล ก็คือ ข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อควบคุมมนุษย์ให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ไม่ทำร้าย ไม่จองเวร ไม่พยาบาทอาฆาตมาดร้าย ไม่ล้างผลาญ ไม่ใส่ร้ายป้ายสี ไม่ติฉินนินทา หรือเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์ให้มีความทุกข์ทั้ง ทางกาย ทางใจ เพราะมนุษย์มีศีลเป็นเครื่องประคองตน กล่าวคือ

ใช้ศิลปะคือข้อประพฤติปฏิบัติหนทางแห่งความดีงามประคองตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในทางที่ดีงามไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่สิ่งที่ดีงาม

ดังนั้นถ้าจะกล่าวถึงประโยชน์ของการทำบุญด้วยวิธีการรักษาศีลแล้ว ประโยชน์ของการทำบุญด้วยวิธีการรักษาศีลมีประโยชน์ ๕ ประการ คือ

๑. การทำบุญด้วยวิธีการรักษาศีลมีประโยชน์เพราะศีลเป็นเครื่องประคองตนของมนุษย์ให้อยู่กรอบแห่งศีลธรรมอันดีงาม เพื่อบุคคลมีศีลเป็นเครื่องประคองตนแล้วก็จะไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์ให้มีความทุกข์ทั้งทางกาย ทางใจ

๒. การรักษาศีลทำสังคัมมนุษย์มีความสงบบรมเย็น เพราะมีศีลไว้เป็นเครื่องประคองตนให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม เมื่อมนุษย์ทุกคนยึดมั่นในศีลข้อปฏิบัติจึงเป็นเหตุให้สังคัมสงบบรมเย็น ไม่เดือดร้อนวุ่นวาย

๓. การรักษาศีลเป็นการป้องกันไม่ให้ตนเองไปละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นและไม่ให้ผู้อื่นมาละเมิดสิทธิของเรา เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีศีลเป็นเครื่องประคองตนเองให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

๔. การรักษาศีลเป็นการเป็นการพัฒนาจิตใจของผู้รักษาศีลให้สูงขึ้น เพราะศีลถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อควบคุมการกระทำของมนุษย์ ไม่ให้ปล่อยกาย วาจา และใจ ตามไปอำนาจของกิเลส

๕. ประโยชน์จากการรักษาศีลทำให้ผู้รักษาศีลนั้น มีความงาม กล่าวคือ เมื่อผู้รักษาศีลยึดถือศีลไว้เป็นเครื่องประคองตนอย่างมั่นคง ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์ให้มีความทุกข์ทั้งทางกาย ทางใจ บุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นมีศีลสะอาด มีจิตสะอาด ใบหน้าผิวพรรณย่อมผ่องใส อิ่มเอิบ ไม่เศร้าหมอง

การรักษาศีลเป็นการเพียรพยายามเพื่อระงับโทษทางกายและทางวาจา อันเป็นเพียงกิเลสหยาบไม่ให้กำเริบขึ้น และเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงขึ้นกว่าการให้ทาน ทั้งในการรักษาศีลด้วยตนเองก็ยังสามารถบุญมากและน้อยต่างกันไปตามลำดับ ต่อไปนี้คือ

๑. การให้อภัยเป็นทาน แม้จะทำมากถึง ๑๐๐ ครั้งก็ยังได้บุญน้อยกว่าการรักษาศีล ๕ แม้ว่าจะได้ถือศีลเพียงครั้งเดียวก็ตาม

๒. การถือศีล ๕ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้งก็ไม่เท่ากับการถือศีล ๘ แม้จะถือเพียงแค่ครั้งเดียวก็ตาม

๓. การถือศีล ๘ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถือศีล ๑๐ คือการบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้จะบวชมาได้เพียงวันเดียวก็ตาม

๔. การบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้วรักษาศีล ๑๐ ไม่ให้ขาด ไม่ต่างพร้อย แม้ว่าจะนานถึง ๑๐๐ ปี ก็ยังได้บุญน้อยกว่าผู้ที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนา มีศีลปาติโมกข์สังวร ๒๒๗ แม้จะบวชได้เพียงแคว้นเดียวก็ตาม

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงวิธีการทำบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว วิธีทำบุญด้วยการรักษาศีล การอุปสมบทบวชในพระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าได้บุญบารมีมากที่สุด จัดเป็นการรักษาศีลชั้นสูงสุดใน บวรพุทธศาสนา เพราะพระภิกษุสงฆ์ถือครองศีลถึง ๒๒๗ ข้อ

๓) ภาวนามัย บุญที่เกิดจากการเจริญสมาธิภาวนา

การเจริญสมาธิภาวนานั้น เป็นการสร้างบุญบารมีที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา และเป็น บุญชั้นสูงและยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนา จัดเป็นแก่นแท้และเป็นบุญสูงกว่าการรักษาศีลยิ่งนัก การเจริญ การเจริญภาวนานั้นมี ๒ ประเภท สมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา สามารถแยกอธิบายได้ ดังนี้ คือ

(๑) สมถะภาวนา (การทำสมาธิ)

สมถะภาวนา คือ การทำจิตให้เป็นสมาธิ หรือเป็นฌาน ซึ่งก็คือการทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ใน อารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่าน แส่ส่ายไปยังอารมณ์อื่นๆ วิธีภาวนาซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติแบบอย่าง เอาไว้มี ๔๐ ประการ เรียกว่า กรรมฐาน ๔๐ ซึ่งผู้ใดจะเลือกใช้วิธีใดก็ได้ตามแต่สมัครใจ แต่ทั้งนี้ย่อมสุด แล้วแต่อุปนิสัยและวาสนาบารมีที่ได้เคยสร้างสมอบรมมาแต่ในอดีตชาติ เมื่อสร้างสมมาในกรรมฐาน แบบใดจิตก็มักจะน้อมชอบกรรมฐานแบบนั้นมากกว่าแบบอื่นๆ การเจริญภาวนาก็กำหนดรวดเร็วและ ง่าย แต่ไม่ว่าจะเลือกปฏิบัติวิธีใดก็ตาม จำเป็นอย่างที่จะต้องรักษาศีลให้ครบถ้วนบริบูรณ์ตามเพศของ ตนเสียก่อน คือหากเป็นฆราวาสก็ต้องรักษาศีล ๕ เป็นอย่างน้อย หากเป็นสามเณรก็ต้องรักษาศีล ๑๐ หากเป็นพระก็ต้องรักษาศีลปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อให้บริบูรณ์ ไม่ให้ขาดและต่างพร้อย จึงจะ สามารถทำจิตให้เป็นฌาน หากศีลยังไม่มั่นคง ย่อมเจริญฌานให้เกิดขึ้นได้โดยยาก เพราะศีลย่อมเป็น บาทฐาน (เป็นกำลัง) ให้สมาธิเกิดขึ้น อานิสงส์ของสมาธินั้นมีมากกว่าการรักษาศีลอย่างเทียบกันไม่ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสว่า “แม้จะได้อุปสมบทเป็นภิกษุรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ไม่เคยขาดต่างพร้อยมานาน ถึง ๑๐๐ ปี ก็ยังได้บุญกุศลน้อยกว่าผู้ที่ทำสมาธิเพียงให้จิตสงบนานเพียงชั่วไก่กระพือปีก ช้างกระดิก หู” คำว่า “จิตสงบ” ในที่นี้หมายถึงจิตที่เป็นอารมณ์เดียวเพียงชั่ววูบ เรียกว่า ขณิกสมาธิ คือ สมาธิ เล็กๆน้อยๆแบบเด็กๆเพ่งหัดตั้งใจ คือหัดย่นแล้วก็ล้มลง แล้วก็ลุกขึ้นยืนใหม่ ซึ่งเป็นอารมณ์จิตที่ยังไม่ มั่น สงบวูบลงเล็กน้อยแล้วก็รักษาไว้ไม่ได้ ซึ่งยังห่างไกลต่อการที่จิตจะถึงขั้นเป็นอุปปจารสมาธิและฌาน แม้กระนั้นก็ยังมียานิสงส์มากมายถึงเพียงนี้ โดยหากผู้ใดจิตทรงอารมณ์อยู่ในขั้นขณิกสมาธิ แล้วบังเอิญ ตายในขณะนั้น อานิสงส์นี้จะส่งให้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นที่ ๑ คือ ชั้นจาตุมมาหาราชิกา หากจิตยึดในไตร สรณคมน์ (มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันสูงสุดด้วยก็จะได้ไปเกิดบนสวรรค์เป็นเทวดา อยู่บนชั้นดาวดึงส์)

สมาธินั้นมีหลายระดับ ระดับก่อนที่จะเป็นฌาน (อัปปนาสมาธิ) ก็คือขณิกสมาธิ และ อุปปจารสมาธิ ซึ่งอานิสงส์ส่งให้ไปเกิดบนสวรรค์ ๖ ชั้น แต่ยังไม่ถึงขั้นพรหมโลก สมาธิในระดับอัปปนา สมาธิหรือระดับฌาน มีรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลให้ไปบังเกิดในพรหมโลกรวม ๒๐ ชั้น

แต่จะเป็นขั้นโดยย่อสุดแล้วแต่ความละเอียดประณีตของกำลังงานที่ได้ (เว้นแต่ขั้นพรหมโลกชั้น สุทธาวาส คือ ขั้นที่ ๑๒ ถึง ๑๖ ซึ่งเป็นที่เกิดของพระอนาคามีบุคคลโดยเฉพาะ) รูปฌาน ๑ ส่งผลให้ไปเกิดบนพรหมโลกชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๓ สุดแล้วแต่ความละเอียดประณีตของกำลังงาน ส่วนรูปฌานที่เรียกว่า เนวสัญญานาสัญญายตนะฌาน นั้น ส่งผลให้ไปเกิดบนพรหมโลกชั้นสูงสุด คือชั้นที่ ๒๐ ซึ่งมีอายุยืนยาวถึง ๘๔,๐๐๐ มหาปี เรียกกันว่า นิพพานพรหม คือนานเสียจนเกือบหาเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดไม่ได้ จนเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นนิพพาน

การทำสมาธิเป็นการสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ลงทุนน้อยที่สุดเพราะไม่ได้เสียเงินเสียทอง ไม่ได้เหนี่ยวยากต้องแบกหามแต่อย่างใดเพียงแต่คอยพึงระวังรักษาสติ ค้มครองจิตไม่ให้แผ่ส่ายไปสู่ อารมณ์อื่นๆ โดยให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวนั้น การทำทานเสียอีกยังต้องเสียเงินทอง การสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาโรงธรรมยังต้องเสียทรัพย์ และบางทีก็ต้องเข้าช่วยแบกหามเหนื่อยกาย แต่ก็ได้บุญน้อยกว่าการทำสมาธิอย่างเทียบกันไม่ได้

อย่างไรก็ดี การเจริญสมาธิภาวนา แม้จะได้บุญอันสูงส่งมากมายมหาศาลอย่างไร ก็ยังไม่ใช่บุญกุศลที่สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนา หากจะเปรียบกับต้นไม้เป็นเพียงเนื้อไม้เท่านั้น การเจริญ วิปัสสนา คือ การเจริญปัญญา จึงจะเป็นการสร้างบุญกุศลที่สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนา หากจะเปรียบก็เป็นแก่นไม้โดยแท้

(๒) วิปัสสนาภาวนา (การเจริญปัญญา)

เมื่อจิตของผู้บำเพ็ญตั้งมั่นในสมาธิจนมีกำลังดีแล้ว เช่นอยู่ในระดับฌานต่างๆ ซึ่งจะเป็น ฌานในระดับใดก็ได้ แม้แต่จะอยู่แค่เพียงอุปจารสมาธิ จิตของผู้บำเพ็ญเพียรก็ย่อมมีกำลังและอยู่ใน สภาพที่นุ่มนวล ควรแก่การเจริญวิปัสสนาต่อไปได้ อารมณ์ของวิปัสสนานั้นแตกต่างไปจากอารมณ์ของ สมาธิ เพราะสมาธินั้นมุ่งให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งแต่อารมณ์เดียว โดยแน่วแน่อยู่เช่นนั้น ไม่นึกคิดอะไร แต่วิปัสสนาไม่ใช่ให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวนิ่งอยู่เช่นนั้น แต่เป็นจิตที่คิดและใคร่ ครวญหาเหตุและผลในสภาวะธรรมทั้งหลาย และสิ่งที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนานั้น มีแต่เพียงอย่างเดียว คือ ชันส์ ๕ ซึ่งนิยมเรียกกันว่า รูปนาม โดยรูปมี ๑ ส่วน นามนั้นมี ๔ คือ เวทนา สัญญาสังขาร และ วิญญาณ ชันส์ ๕ ดังกล่าวเป็นเพียงอุปทานชันส์ เพราะแท้ที่จริงแล้วเป็นแต่เพียงสังขารธรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากการปรุงแต่ง แต่เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้เท่าสภาวะธรรม จึงทำให้เกิดความยึดมั่นด้วย อำนาจอุปาทานว่าเป็นตัวตนและของตน การเจริญวิปัสสนาก็โดยมีจิตพิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงว่า อัน สภาวะธรรมทั้งหลาย อันแก่ชันส์ ๕ นั้นล้วนแต่มีอาการเป็นพระไตรลักษณ์ คือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตาโดย

๑. อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง คือสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สมบัติ เพชร หิน ดิน ทราย และรูปกายของเรา ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เมื่อมีเกิดขึ้นแล้วก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ตลอดเวลา เพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น ไม่อาจจะให้ตั้งมั่นทรงอยู่ในสภาพเดิมได้ เช่น คนและสัตว์

เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว ก็มีการเจริญเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาว และแก่เฒ่าจนตายไปในที่สุดไม่มีเว้นไปได้
ทุกคน แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย พรหมและเทวดา

๒. ทุกขัง ได้แก่ สภาพที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ทุกขังในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า
เป็นความทุกข์กายทุกข์ใจเท่านั้น แต่การทุกข์กายทุกข์ใจก็เป็นลักษณะส่วนหนึ่งของทุกขังในที่นี้สรรพ
สิ่งทั้งหลายอันเป็นสังขารธรรมเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่อาจที่จะทนตั้งมั่นอยู่ในสภาพนั้นๆได้ตลอดไป ไม่
อาจจะทรงตัวและต้องเปลี่ยนแปลงไป เพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น เมื่อได้เกิดมาเป็นเด็กจะให้ทรง
สภาพเป็นเด็กๆ เช่นนั้นตลอดไปหาได้ไม่ จะต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นหนุ่มและสาว แล้วก็แก่เฒ่า จนใน
ที่สุดก็ต้องตายไป แม้แต่ชั้นที่เป็นนามธรรมอันได้แก่เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณก็ไม่มีสภาพ
ทรงตัวเช่นเดียวกัน เช่นชั้นที่เรียกว่าเวทนา อันได้แก่ ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ และความไม่สุข ไม่
ทุกข์ ซึ่งเมื่อมีเกิดเป็นอารมณ์ดังกล่าวอย่างใดขึ้นแล้ว จะให้คงทรงอารมณ์เช่นนั้นให้ตลอดไปย่อม
ไม่ได้ นานไปอารมณ์เช่นนั้น หรือเวทนาเช่นนั้นก็ค่อยๆจางไป แล้วเกิดอารมณ์ใหม่ชนิดอื่นขึ้นมาแทน

๓. อนัตตา ได้แก่ ความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่สิ่งของ โดยสรรพสิ่ง
ทั้งหลาย อันเนื่องมาจากมาจากการปรุงแต่ง ไม่ว่าจะเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ล้วนแต่
เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เช่นรูปชั้นย่อยมประกอบขึ้นด้วยแร่ธาตุต่างๆมาประชุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน
เป็นหน่วยชีวิตเล็กๆขึ้นก่อน เรียกในทางวิทยาศาสตร์ว่า เซลล์ แล้วเซลล์เหล่านั้นก็ประชุมรวมกันเป็น
รูปใหญ่ขึ้น จนเป็นรูปร่างของคนและสัตว์ทั้งหลายซึ่งเรียกว่า ธาตุ ๔ มาประชุมกัน โดยส่วนที่เป็น
ของแข็งมีความหนักแน่น เช่น เนื้อ กระดูก เรียกว่า ธาตุดิน ส่วนที่เป็นของเหลว เช่น น้ำเลือด
น้ำเหลือง น้ำดีน้ำปัสสาวะ น้ำไขข้อ น้ำมูก น้ำลาย รวมเรียกว่าธาตุน้ำ ส่วนสิ่งที่ให้พลังงานและ
อุณหภูมิในร่างกาย เช่น ความร้อน ความเย็น เรียกว่า ธาตุไฟ ส่วนธรรมชาติที่ทำให้เกิดความ
เคลื่อนไหว ความตึงมั่น ความเคร่ง ความตึง และบรรดาสิ่งเคลื่อนไหวไปมาในร่างกาย เรียกว่า ธาตุลม
(โดยธาตุ ๔ ดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ธาตุ อันหมายถึง แร่ธาตุในทาง
วิทยาศาสตร์) ธาตุ ๔ หยาบๆ เหล่านี้ได้มาประชุมรวมกันเป็นรูปร่างของคน สัตว์ และสรรพสิ่ง
ทั้งหลายขึ้นเพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อนานไปก็ย่อมเปลี่ยนแปลงแล้วแตกสลายกลับคืนไปสู่สภาพเดิม
โดยส่วนที่เป็นดินก็กลับไปสู่ดิน ส่วนที่เป็นน้ำก็กลับไปสู่น้ำ ส่วนที่เป็นไฟก็กลับไปสู่ไฟ ส่วนที่เป็นลมก็
กลับไปสู่ลม ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของคนและสัตว์ที่ไหนแต่อย่างใด จึงไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นรูปร่างนี้ว่าเป็น
ตัวเราของเราให้เป็นที่พึ่งอันถาวรได้

การเจริญภาวนาสมาธิเป็นการทำสมาธิเพื่อให้จิตสงบตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่แผ่สลายให้ตั้งมั่น
อยู่ในอารมณ์เดียว ส่วนการวิปัสสนานั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิดปัญญา มีคำถามว่าแล้วการทำสมาธิกับ
การทำวิปัสสนาแตกต่างกันอย่างไรในขั้นตอนของการทำ คำตอบคือ ไม่แตกต่างกันมากนัก การทำ
วิปัสสนาก็ต้องอาศัยสมาธิคือ ความสงบตั้งมั่นเป็นบาทฐาน กล่าวคือเมื่อจิตสงบตั้งมั่นแล้วก็เข้าสู่
วิปัสสนาคือการพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ สัตว์ และทุกสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ว่าไม่มีเที่ยง

แต่ไม่แน่นอน ดำรงอยู่ได้ไม่นานจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน มาเป็นอารมณ์ คือนำมาพิจารณาเพื่อให้เกิดปัญญา เช่นพิจารณาชีวิตของมนุษย์แต่ละคนที่เกิดมาในโลก เริ่มต้นตั้งแต่ปฏิสนธิจิตอยู่ในครรภ์มารดา แล้วคลอดออกมาเป็นทารก เมื่อคลอดออกมาเป็นทารกแล้ว ก็มีพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของร่างกายเกิดขึ้น เริ่มเดินได้ พูดได้ มีความเป็นเด็กน้อย เป็นวัยรุ่นหนุ่มสาว เข้าสู่กลางคน และร่างกายเริ่มเสื่อมลงผิวหนังจากที่เคยเต่งตึงก็เหี่ยวลง เข้าสู่วัยชรา แล้วจบลงด้วยความตายลงชีวิตเป็นอย่างนี้เป็นของที่เที่ยงแท้แน่นอนที่สุด ดังนั้นบุญที่เกิดจากเจริญภาวนาสมาธิ และวิปัสสนาได้ชื่อว่าเป็นบุญชั้นสูงสุดในบรรดาพุทธศาสนา ให้อานิสงส์มากที่สุดในบรรดาบุญที่เกิดจากการให้ทาน การรักษาศีล

สรุปแล้ววิธีทำบุญในพระพุทธศาสนามีทั้งหมด ๓ วิธีด้วย คือ การทำบุญด้วยวิธีการให้ทาน การทำบุญด้วยวิธีการรักษาศีล และการทำบุญด้วยวิธีการเจริญภาวนา ทั้งหมดที่กล่าวมานี้จัดว่าเป็นบุญแท้ในพระพุทธศาสนา เป็นการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาและถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธองค์ด้วย การทำบุญที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนามีเพียงเท่านั้น ส่วนการทำบุญนอกเหนือจากนี้จัดว่าเป็นบุญเทียมทั้งสิ้น

๔.๔.๒ บุญเทียม

บุญเทียม คือ บุญที่ปรากฏอยู่นอกพระพุทธศาสนา ไม่เคยมีบันทึกว่าเป็นหลักคำสอนของพระพุทธองค์แต่เป็นประเพณีนิยมปฏิบัติต่อกันมา รุ่นต่อรุ่นจนมีความเชื่อกันว่าสิ่งที่ตนกระทำนั้นเป็นบุญ เป็นการกระทำที่เรียกว่าเมานบุญหรือว่าหลงบุญ เป็นกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่มลาย โดยไม่ใช่สติและปัญญาพิจารณาไตรตรองอย่างรอบคอบ การกระทำใดที่ทำโดยขาดปัญญาพิจารณาไตรตรองแล้วเรียกการกระทำนั้นว่าเป็นความมลาย อยางที่เราเห็นกันอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบันนี้ คนไทยในแต่ละภูมิภาคก็มีการเมานบุญหลงบุญแตกต่างกันไป แต่เมื่อจะกล่าวโดยรวมแล้วก็มีพฤติกรรมคล้ายๆกัน คือทำบุญโดยไม่พิจารณาว่าบุญที่ตนทำนั้นเป็นบุญแท้หรือไม่ ไม่ยอมชวนช่วยที่จะทำบุญแท้ในพระพุทธศาสนาบางคนยังมีความเข้าใจผิดคิดว่า การให้ทาน เป็นบุญสูงสุดในพระพุทธศาสนา จึงทำบุญด้านเดียวคือทำทาน แต่ไม่รักษาศีล ไม่เจริญภาวนา ซ้ำยังไปหลงบุญนอกพระพุทธศาสนา เช่น ไปกราบไหว้พระจันทร์ พระอาทิตย์ เชื่อมงคลต้นข้าว มีใครเขาเล่าให้ฟังว่า ต้นกล้วยตกเคลือบออกปรีกลางลำต้น ก็เชื่อว่ามีเจ้าพ่อเจ้าแม่ มาสิงสถิตอยู่ ต่างพากันหาธูปหาเทียนไปจุดกราบไหว้ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดอุทิศบุญกุศลไปให้ กลายเป็นเรื่องตลกซ้ำซ้อนของบุคคลผู้มีปัญญาพิจารณาไตรตรองไป

กระทำได้กล่าวต่อไปนี้จัดว่าเป็นบุญเทียมทั้งสิ้น เช่น การทำบุญสะเดาะเคราะห์สวดพาทย์ ยักษ์ การไหว้พระอาทิตย์ ไหว้พระจันทร์ การไหว้ต้นไม้ ไหว้ภูเขา การอุทิศบุญให้กับต้นไม้โดยเชื่อกุศโลบายมาอาศัยอยู่ที่ต้นไม้หรือการอุทิศบุญให้กับภูเขา เป็นต้น ได้ชื่อว่าเป็นบุญเทียมทั้งสิ้น

ขอให้เข้าใจว่า การทำบุญด้วยวิธีการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาเท่านั้น ที่เป็นบุญแท้ นอกเหนือจากนี้จัดได้ว่าเป็นบุญเทียมทั้งสิ้น

๔.๔.๓ บุญก้ำจัดกิเลส

กิเลสของคนเรานั้นมีมากมายหลายร้อยพัน แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็มียู่ ๓ ตัวด้วยกัน คือ ตัวโลภะ ตัวโทสะ ตัวโมหะ หรือเรียกว่า (อกุศลมูล ๓) ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงบุญกิริยาวัตถุไว้ ๓ ประการ เพื่อเป็นคู่ปราบกับกิเลสทั้ง ๓ ตัวนี้ เปรียบเหมือนข้าศึกยกทัพเข้ามาตีเมือง ๓ ด้าน เราก็ต้องจัดกองทัพออกไปปราบทั้ง ๓ ด้าน จึงจะสามารถรักษาเมืองคือ ใจ ของเราเอาไว้ได้ การก้ำจัดกิเลสด้วยบุญก็คือการทำบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการ เพื่อก้ำจัดกิเลสบุญจากการให้ทาน รักษา ศีล เจริญภาวนา จะไปก้ำจัดกิเลส ๓ ตัว คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ และคุณสมบัติเสื่อมลง ดังนี้

(๑) การให้ทาน การให้ทานเป็นการขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว เป็นการเสียสละ มีจิตใจสูง เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ เพื่อบูชา คุณหรือเพื่อสาธารณประโยชน์ ทานจะไปก้ำจัดโลภะ คือ ความโลภ ความอยากได้สิ่งของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม ถ้ามีใครมีโลภะมาก ใจจะไม่เคยอิ่ม ไม่เคยพอ โลภะจึงเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ทรัพย์สมบัติพร่องไป จึงต้องมาเกิดเป็นคนที่ยากจนแร้นแค้นอยู่เสมอ แต่ถ้าใครหมั่นทำทานอยู่เป็นนิตย์ ไม่เพ่งเล็งทรัพย์ของผู้อื่นกระแสน้ำบุญจากการให้ทานจะดึงดูดโภคทรัพย์ให้เกิดขึ้น

(๒) การรักษาศีล การรักษาศีลเป็นการป้องกันจิตของตนไม่ให้เศร้าหมองจากการทำบาป และป้องกันไม่ให้ตนเองทุกข์ยากเดือดร้อนจากการประพฤติล่วงศีล ซึ่งเป็นพื้นฐานในการยกระดับจิตใจของตนขึ้นสู่ระดับสูงได้ และเป็นการช่วยให้สังคมมีความสงบสุขด้วย ศีลจะไปก้ำจัดโทสะ คือ ความโกรธ ความพยาบาทอาฆาตต่อผู้อื่น ถ้าใครรักษาศีลไม่ดีจะทำให้โทสะกำเริบ และอาจไปทำร้ายคนอื่นจนพิการพิการหรือถึงตาย จึงเป็นเหตุให้ตนเองมีรูปชีวิต ถ้าใครตั้งใจรักษาศีล ไม่เบียดเบียนทำร้ายร่างกาย ทำลายชีวิตผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์แล้ว ก็จะไม่มีความโกรธ ไม่มีโทษไม่มีวิบากกรรม ย่อมทำให้มีรูปสมบัติดังงาม ครบถ้วนบริบูรณ์ อายุยืนยาว สุขภาพแข็งแรง

(๓) การบำเพ็ญภาวนา การบำเพ็ญภาวนาเป็นการทำจิตของตนให้เข้มแข็ง ให้มีความสุข ให้สะอาด สงบ และสว่าง จนถึงทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิตได้หมด ซึ่งการบำเพ็ญภาวนานี้จัดได้ว่าเป็นบุญขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ภาวนาจะไปก้ำจัดโมหะ คือความหลงผิด ไม่รู้ไม่เห็นไปตามความเป็นจริง ถ้าใครมีโมหะมากก็จะไม่สามารถเห็นสิ่งต่างๆ ตรงตามความเป็นจริง โมหะจึงเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้คุณสมบัติ คือ ความเฉลียวฉลาดไหวพริบปฏิภาณพร่องไป แต่ถ้าใครหมั่นเจริญสมาธิ (Meditation) ภาวนาอยู่เสมอ ย่อมเห็นตัวเองเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมตามความจริงและมีใจเป็นกลาง ทำให้ออกดี คือ ความลำเอียงไม่สามารถเข้าแทรกแซงได้ ทำให้เกิดปัญญาเฉลียวฉลาด ทนโลก ทนคนทนกิเลสตัวเอง เมื่อหมั่นสร้างบุญด้วยทาน ศีล ภาวนาให้มากขึ้นจนมีกำลังอยู่เหนือกิเลส

ได้ ก็จะทำให้ความทุกข์ลดน้อยลงเพราะบุญจะดึงดูดทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ คุณสมบัติให้เกิดขึ้นกับเราให้มีความสุขมากขึ้น”

การสั่งสมบุญจึงเป็นงานสำคัญของชีวิต ที่ควรกระทำให้เป็นนิสัยจนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตให้ได้ดังที่บรรพบุรุษไทยได้เคยกระทำกันมาดังนี้ เข้าไต่ยังไม่ไต่ให้ทาน เข้านั่นอย่าเพิ่งกินข้าว วันไต่ยังไม่ไต่ตั้งใจรักษาศีล วันนั้นอย่าเพิ่งออกจากบ้าน คืนไต่ยังไม่ไต่สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา คืนนั้นอย่าเพิ่งเข้านอน

ทั้งทาน ศีล ภาวนา ล้วนมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าเราทำครบทุกประการเราก็จะได้ครบทั้งทรัพย์สมบัติ (รวย) รูปสมบัติ (หล่อ ,สวย,แข็งแรง) และคุณสมบัติ (ฉลาด)เมื่อทำบุญแล้ว ก็ควรจะอธิษฐานกำกับไว้ด้วย โดยสำรวจดูว่า เรายังมีอะไรขาดตกบกพร่อง จะได้เติมให้สมบูรณ์ การอธิษฐานเป็นบารมีอย่างหนึ่งในบารมี ๑๐ ทศเรียกว่า “อธิษฐานบารมี” ถ้าเราอยากออกแบบชีวิตให้เป็นอย่างไร เมื่อสร้างบุญแล้วให้อธิษฐานกำกับซ้ำๆ บ่อยๆ บุญจะลบล้างสิ่งที่ไม่ดีที่เราต้องการเกิดขึ้นได้ ทั้งในชาตินี้และชาติต่อไปแล้วแต่กำลังบุญที่มีอยู่ การอธิษฐานเป็นสิ่งสำคัญในการออกแบบชีวิตให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ ถ้าเปรียบการทำทานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา เหมือนยานพาหนะที่พร้อมสำหรับการเดินทาง การอธิษฐานก็เปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วบุญสามารถกำจัดกิเลส ๓ ตัว คือ ทานมัย กำจัดโลภะ ศีลมัย กำจัดโทสะ ภาวนามัย กำจัดโมหะ

๔.๕ พฤติกรรมการทำบุญกับความเชื่อในสังคมไทย

คนไทยมีความเชื่อว่า การทำบุญด้วยวิธีการให้ทานเป็นบุญสูงสุด โดยไม่เข้าใจหลักของการทำบุญในพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ ชาวพุทธจำนวนมากยังมีความเชื่อในไสยศาสตร์ ร้างทรง องค์เจ้า ยังหลงงมงายโดยขาดปัญญาในการพิจารณา

สัทธา ความเชื่อ ในทางธรรม หมายถึงเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก ศรัทธาแปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญาความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล ซึ่งผ่านการกลั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "สัทธานุศาสนัมปยุตต์" (ญาณ แปลว่า ความรู้ที่เกิดจากปัญญา, สัมปยุตต์ แปลว่า ประกอบด้วย) การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ ตนเห็น โดยปราศจากการ

^๗<http://www.dhammadakya.> , สืบค้นเมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๗.

ใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อที่ขาดปัญญา พิจารณาถึงเหตุผล ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า "สัทธาญาณวิปยุตต์" อนึ่ง ถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า "อริโมกข์ศรัทธา"

การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาที่ดีเชื่อตามคนอื่นว่าก็ดีไม่จัดเป็นศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด สอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่ พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน "ความเชื่อแบบมมาย" ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็จะไม่กระทำสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเชื่อผิด ก็เป็นเหตุให้เกิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดดี ทำดี ความเชื่อในสิ่งที่ผิด เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ ความเสื่อม ความเดือดร้อน เป็นผลร้าย เป็นความพินาศ ตลอดจนทำให้เสียชีวิตได้ เป็นต้นว่า

๑. เชื่อเรื่องธรรมชาติ เช่น ภูเขา ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ ที่ผิดปกติ มีความแปลกประหลาดไปจากธรรมดาแล้วทำการสักการะบูชาเพื่อหวังลาภ ยศ เป็นต้น

๒. เชื่อในผีสาวยเทวดา หรือวิญญาณ ว่าผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วยังคงมีวิญญาณวนเวียนอยู่ แล้วจึงทำการสักการะบูชาเพื่อหวังขอลาภ ยศ มีการสร้างศาล ต่าง ๆ เพื่อให้ผี สาวย วิญญาณ มาสิงสถิตอยู่ เป็นต้น

ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ปราศจากปัญญาเป็นความเชื่อที่ยึดถือตามใจตนเอง หรือเป็นความเชื่อตามผู้อื่นหาได้เกิดประโยชน์ใด ๆ ไม่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนต่อไปว่าก่อนที่จะเชื่อสิ่งใด ให้ใช้ปัญญาพิจารณาว่า "ดูก่อนชาวกาลามะท่านทั้งหลาย เมื่อใดที่ท่านรู้ได้ด้วย ตัวตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล มีโทษ นักปราชญ์ติเตียน เมื่อทำแล้วย่อมให้เกิดแต่ส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์และทุกข์ ท่านควรละธรรมเหล่านั้นเสีย, ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ไม่มีโทษ นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อทำแล้ว ย่อมให้เกิดประโยชน์และสุข ท่านควรเข้าถือธรรมเหล่านั้นอยู่"

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ปัญญาของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงแสดงความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. กัมมสัทธา คือความเชื่อกรรม ได้แก่ ความเชื่อการกระทำของตนเอง ที่แสดงออกได้ทางกาย วาจา และใจ ว่าการแสดงออกทางกาย วาจา ใจนั้น เมื่อทำแล้ว เป็นอันทำ ไม่ใช่ทำแล้วไม่เป็น อันหมายความว่า การกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม การกระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

๒. วิปากสัทธา คือ เชื่อผลของกรรม ได้แก่ เชื่อว่าทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว รวมไปถึงกรรมที่ไม่ดีไม่ชั่ว ก็จะได้รับผล เช่นเดียวกัน คือความสำเร็จที่เกิดจากการกระทำนั้น ๆ เหมือนกับการปลูกพืช ปลูกอ้อย สิ่งที่เกิดขึ้นมาคืออ้อย ปลูกแตง สิ่งที่ได้ก็คือแตง ไม่กลายเป็นอื่น

๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หมายความว่า กรรมใดใครเป็นผู้กระทำ ผู้นั้นต้องเป็นผู้รับผล จะรับผลแทนกันไม่ได้ หรือจะรับผลแต่กรรมดี แล้วโยนผลกรรมชั่วให้แก่คนอื่น ก็ไม่ได้, เป็นเรื่องเฉพาะตน โยนให้คนอื่นไม่ได้ แต่เพราะเหตุว่า ตนต้องรับผลของการกระทำนั้น จึงชื่อว่า สัตว์มีกรรมเป็นของของตน

๔. บุคคลผู้มีศรัทธา ฟังทราบว่า พระพุทธศาสนา ไม่ได้สอนให้เชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายนอก เช่นเดียวกับฤกษ์ ยาม การดูหมอ การผูกดวง การสะเดาะเคราะห์ เพราะสิ่งเหล่านั้น ไม่สามารถดลบันดาลให้บุคคลเป็นไปอย่างโน้นได้ อย่างนี้ได้ แต่พระองค์ทรงสอนให้เชื่อกรรม คือ การกระทำของตนเอง จึงขอแนะนำให้รู้จักทางที่ควรละ คือทางแห่งการทำชั่ว พระพุทธเจ้าทรงแนะนำทางแห่งการทำความดีทางกาย วาจา และใจ เรียกว่า กุศลกรรมบถ

บุญกับความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทยนั้น ชาวพุทธไทยมีลักษณะนิสัยตื่นข่าวมงคล อะไรก็คิดว่าเป็นบุญไปเสียหมด ชาวพุทธในสังคมไทย ไม่มีความเข้าใจในบุญในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนดีพอ ไม่ทราบว่า บุญแท้ในพระพุทธศาสนา ที่จะต้องทำคือทำ ด้วยวิธีการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาเท่านั้น ชาวพุทธในสังคมไทยจำนวนมากยังไปหลงในบุญเทียม เข้าใจว่าการทำอย่างนี้แล้วได้บุญ เช่น การเซ่นไหว้บูชาภูตผี การไหว้พระจันทร์

จากการศึกษาวิจัยเรื่องอิทธิพลของบุญกับความเชื่อในสังคมไทย พบว่า ความหมายของอิทธิพลของบุญคือ กำลังของบุญที่จะส่งผลให้ผู้กระทำความดีได้รับผลสำเร็จ หรือ กำลังของบุญที่สามารถดลบันดาลนำพาความสุขความสำเร็จมาให้ ผู้กระทำความดี การทำบุญของคนไทยจะทำบุญใน ๓ ลักษณะ คือ บุญแท้ เป็นการทำบุญที่ถูกต้องตรงตามหลักในพระพุทธศาสนา ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา บุญเทียม คือ การทำบุญอย่างหลงมกมายมีความเข้าใจว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นบุญเป็นกุศล บุญกำจัดกิเลสได้ ๓ อย่าง คือ ให้ทานเพื่อกำจัดความโลภ รักษาศีลเพื่อกำจัดความโกรธ เจริญภาวนา เพื่อกำจัดความหลง

คนไทยยังมีความเชื่อและเข้าใจเรื่องการทำบุญอย่างผิด ๆ ทำบุญโดยขาดปัญญา คิดว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเป็นบุญเป็นกุศล เห็นอะไรที่ผิดไปจากธรรมชาติดีก็ทำการเช่นสรวงบูชา คิดว่าเป็นบุญไปหมด